

Kornis Gyula

KÖLCSEY ÉS A GÖRÖGSÉG 99

■ (Részletek Kornis Gyula *Kölcsey Ferenc világnézete* című művéből)

Kölcsey világnézete görög nyomon *esztétikai* jellegű: lelkét a világ szemléletessége és szépsége ragadja meg. A neohumanizmus, amelyhez Kölcsey ifjú korában csatlakozott s amelynek szellemében görögül is megtanult, egyoldalúan eszményítette a görögséget, amelynek harmonikus világában látta megtestesülve az igazi emberideált: a *kalokagathiát*. Ez az esztétikai irányzat a szépség derűjét és összhangját akarta visszavarázsolni a görög ember-típus utánzásával a modern világba. Azonban egy újabb lelki paradoxon kérdőjele mered elénk: ha Kölcsey borongós lelke pesszimizmusra hajlik a világ értékelésében, akkor miért vonzódik a tőle is sokszor emlegetett „görög derű” világnézetéhez, a neoklasszicizmus görögutánzó életfelfogásához? Hogyan panaszkodhat Kazinczynak ugyanakkor (1813) az élet és a sors kegyetlenségéről, a világ egyetemes fájdalmaról, amikor az antik világfelfogás és élet derűje lebeg előtte mint eszmény, amely kielégíti gyötrődő lelkét. [...]

A lelki paradoxon kérdőjelét kiegyenesíti az a tipikus jelenség, hogy a lélek sokszor olyan eszményt tűz maga elé, amely éppen ellentéte a saját lelki alkatának: olyan önkiegyesítésre vágyik, ami nem ő, hanem ami szeretne lenni. A valóságban félénk és finom lelkű, visszavonult Nietzsche megszerkeszti a gyengét letipró emberfeletti ember robusztus eszményét: azt a heroikus típust, amely az ő lelki alkatának éppen az ellentéte. A természettől bánatos, melankolikus lelkű Kölcsey a kiegyensúlyozott, harmonikus, „derűs” görög világnézet embereszménye után sóvárog.

„Én minden írók között – jelenti ki Döbrenteihez írt levelében – legtöbbször és legörömestebb azokat olvasom, kik görög és német nyelven írtanak.” Miért? Mert „hová fordít-suk inkább szemeyinket, mint a görögökre? Soha nemzeti poézis ragyogóbb hőskorra vissza nem tekintett és soha nemzeti hőskor ragyogóbb poézist maga után nem vont, mint ónálók.” A görögök a kultúra idegen hatásait is azonnal göröggé varázsolták: „Minden új, mihelyt a görög határokba lépett, mint valamely tündérpálcának csapásai alatt, elváltoztatta színét és alakját, s mindkettő helyett mosolygóbbat és bájolóbbat nyervén, többé idegennek nem ismertetett.” A görög harmónia és derű magasztalása közben nem áttal Kölcsey a szentimentálisborongós költészet élethangulata és világfelfogása fölött pálcát törni, noha maga is ennek az iránynak képviselője: „Maga az újaknál oly közönségesen elterjedett szentimentalizmus a költés minden nemeiben új meg új színeket hoz elegyedésbe; midőn nemcsak a komolyabb indulatokon önti el magát, de magának a jókedvnek csapongásaira is gyakran áttalfoly. A görög

költőnek, mint a görög művész szobrának, búsongása is szép és nyugalmas; vidámsága pedig tiszta, mint a felhőtlen ég.” [...]

Kölcsey azonban csak elméletben a görögrajongó klasszicizmus híve, éppúgy, mint a német neohumanizmusé is: fel-lengző szavakkal úzi Goethe kultuszát, pedig bánatos, mindig a félhomályt (*hellunkelt*) kedvelő természete merőben ellentéte Goethe klasszikus derűtségének, átlátszó világosságának és plasztikus nyugalmának. Minél jobban belemélyed Kölcsey a nemzet lelkébe s a magyarság fejlődési szükségleteibe, annál inkább érzi irodalmunk elklasszicizálásának mesterkélttségét, külsőszerűségét, nem a magyarság lelkéből lelkeztet voltát, sőt egyenest a mélyebb nemzeti érzés és gondolat fejlődését fenye-

Joseph Karl Stieler: Johann Wolfgang von Goethe, 1828, olaj, vászon, 78 x 63,8 cm (München)

“

„... a római művészet és tudomány elébb hetruriai, majd görög befolyás alatt, mint egészen idegen plánta nevededett fel, s az eredetiség színével, mely nélkül a nemzetiség fenn nem állhat, nem bírhatta. A római poézis görög magvakból, görög színekkel virágzott ki; s ha Livius Andronicust s közel követőit nem említjük is, de maga Virgilnek ragyogó pompájú nyelve, s a horatiusi líra mi vala egyéb Hellasban szedett zsákmánynál?”

■ (Kölcsey Ferenc: *Nemzeti hagyományok*)

Ligeti Antal: *Olasz táj*, olaj, vászon, 31,6 x 50 cm, 1867 (Magyar Nemzeti Galéria)

gető ártalmát. Ő, akinek egész költészete antik mitológiai köntösbe van bújtatva, aki „tiburi dalt zeng”; akit, „mint szelíd pástort, remegő Kitonét lep meg a Múzsá”; akinek dala „mint Zefír, vígan röpes”; aki „zöld bokorba fúv deli nő keblére éteri kedvet”; aki a Fantáziát kéri, hogy „rengesse gyöngéd karjaival, mint Amorát Idália”; aki lantját Amornak, Gráciának és Phoibosznak ajánlja; akinek álmai „tiszták, miként Arethusának folyása”: végre rájön, hogy mindez mesterkélt külsőség, idegen a magyar léleknek, ellenkezik az ősi nemzeti hagyománnyal, amelynek talajából sarjadhat fel egyedül az igazi magyar költészet, nem pedig több ezer évvel ezelőtt letűnt népnek mondva-csinált utánzásából.

Kölcseynek, legmélyebb humanistáknak, belső tragikuma: érzi, hogy ha valóban nemzeti irodalmat akarunk, a klasszicizmus korának le kell zárulnia. A magyar költészet csakis magyar világfelfogású és szellemű lehet s nem görög. Vajon rekeszthető-e szigorúbb kritika alá a neoklasszicizmus görög-római utánzása s ennek értéke, mint Kölcseynek ezekben a szavaiban: „Melyik magyar ismerjen saját mezeire, ha rajtok Pán fújja a sípot, s Titirusz hajhássza bárányait? Melyik magyar találhassa fel magát saját nemzetiségében, ha nemcsak az idegen mitológia képeire, hanem ez vagy amaz római verselőnek ez vagy amaz sorában álló ez vagy amaz névre is emlékeznie kell, ha poétáját

érteni akarja? A görög költő csak kitisztult érzést ízléssel párosulva kíván hazája fiától, hogy lelkére hasson dalával: nekünk ellenben antikváriusi tudományt kell szereznünk, hogy költőnket olvashassuk; s ha megértettük is, minő behatást tehet reánk a mitológiának világa, mely nekünk csak valamely allegóriai tarka festés gyanánt jelen meg? Valljuk meg, hogy nem jó úton kezdtünk a rómaiaktól tanulni. Ahelyett, hogy segédüknél fogva tulajdon körünkben emelkedtünk volna, szolgai követésre hajlottunk; ahelyett, hogy az ő szellemöket magunkba szívtuk és saját világunkban sajátunkká tettük volna, az ő világokba költöztünk által; de ott egészen fel nem találhatván magunkat, honunk felé visszapillongunk, s örökre megoszlott képzelettel itt is, ott is idegenek maradunk. Nem nyilván van-e, hogy a való nemzeti költésnek csak a nemzet kebelében lehet s kell szárnyára kelnie? Az idegen tűznél gyújtott fény a nemzetnek csak homály közül sugárzik.” (*Nemzeti hagyományok*).

Amikor azonban Kölcsey így a klasszikus világfelfogás utánzása helyett az írói művészettől eredeti magyar életnézetet és szellemet követel, ebben is a görögség az eszménye. Mert az ő szemében a görögök mutattak örök példát arra, hogyan kell a nemzeti hagyományt és a nemzeti költészetet a legbensőbbben összeforrasztani.